



Els aprofitaments hidroelèctrics de la Vall de Cardós

Índex

La Vall de Cardós	2
Origen de l'aprofitament	3
Tavascan Superior.....	5
Tavascan Inferior	6
Montamara	7
Dimensions del conjunt.....	9
Per a entendre l'execució de l'obra.....	12
Arran de la novella <i>Allò que va passar a Cardós</i> , de Ramon Solsona	16
Repassant la premsa	18

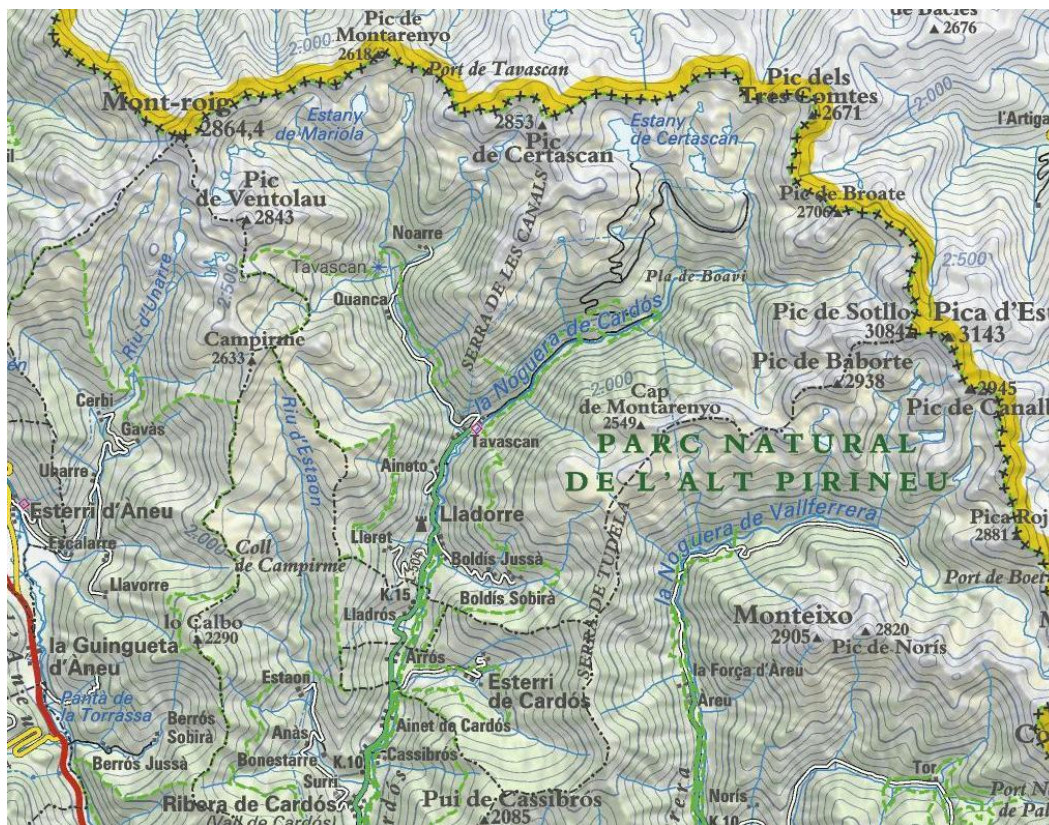
La Vall de Cardós

L'aprofitament hidroelèctric que visitarem està vinculat a dos elements clau: el riu de la Noguera de Vallferrera i el riu de la Noguera de Lladorre, que conflueixen en un únic indret al municipi de Lladorre, on es troba el poble de Tavascan.

Tavascan està situat a la Vall de Cardós, al costat dret de la Noguera de Lladorre, en un coster entre 1.100 i 1.150 m d'altitud sobre el nivell del mar, i queda dividit pel riu de Tavascan, on destaca el pont romànic que uneix les dues parts de cases de cada costat del riu, «la Vila» i «el Castell», a la part baixa s'hi troba «el Raval». És l'últim poble de la vall.

La Noguera de Lladorre neix a uns 1.420 m d'altitud per la unió de diversos afluents: riu de Certascan, riu de Naorte, riu de Romedo, riu de Broate. En conjunt formen el curs fluvial que anirà baixant per la vall, rebent altres afluents i mantindrà aquest nom fins que, havent passat pel poble de Lladorre, a una alçada de 970 m s. n. m, ja s'anomena *la Noguera de Cardós*.

La Noguera de Vallferrera neix per la unió de dos barrancs, el de Sotllo i el d'Arcalís, a uns 1.750 m d'altitud. S'ajunta amb la Noguera de Cardós a 845 m d'altitud i el principal afluent és la Noguera de Tor, que si li uneix per l'esquerra just abans del poble d'Alins.



Origen de l'aprofitament

L'aprofitament d'aquestes aigües es remunta als estudis fets en els anys 1906-1907 a tota la conca alta de la Noguera Pallaresa i afluents. D'aquell estudi en va sortir un projecte amb dues centrals: una a Tavascan i una segona a Lladorre, amb preses als llacs de Certascan, Mariola i Naorte. No es van construir en aquell moment.

La concessió va acabar en mans de l'empresa Energía Eléctrica de Cataluña, SA, que va fer alguna actuació l'any 1931 i anys després, l'any 1944 va construir la presa de Certascan, per a acumular més aigua, però res més.

Ja en mans de Fuerzas Eléctricas de Cataluña, SA, es va replantejar el projecte que es va presentar el febrer del 1956. Es tractava de construir quatre salts, i el projecte va ser aprovat l'any 1958.

Salt 1) Cestascan: salt a l'estany de Certascan
Salt 2) Tavascan Superior: rius Vallferrera i Lladorre amb 14.000 L/s i 961,5 m
Salt 3) Tavascan Inferior: rius Tavascan, Lladorre, Vallferrera i també la Noguera de Tor, amb 8.000 L/s i 380,12 m
Salt 4) Desviament de la Noguera de Vallferrera cap a la Noguera de Cardós

Aquest projecte es va començar l'any 1958 i l'any 1968 se'n va fer un nou replantejament. Llavors es va incorporar una central reversible a la muntanya de Montamara, que se situaria entre els dos aprofitaments de Tavascan, al mateix temps es desestimava construir l'aprofitament de Certascan. No va ser fins a l'abril del 1970, quan les obres estaven quasi acabades, que l'Administració va aprovar el nou projecte conjunt i Montamara tenia via lliure per a construir-se.

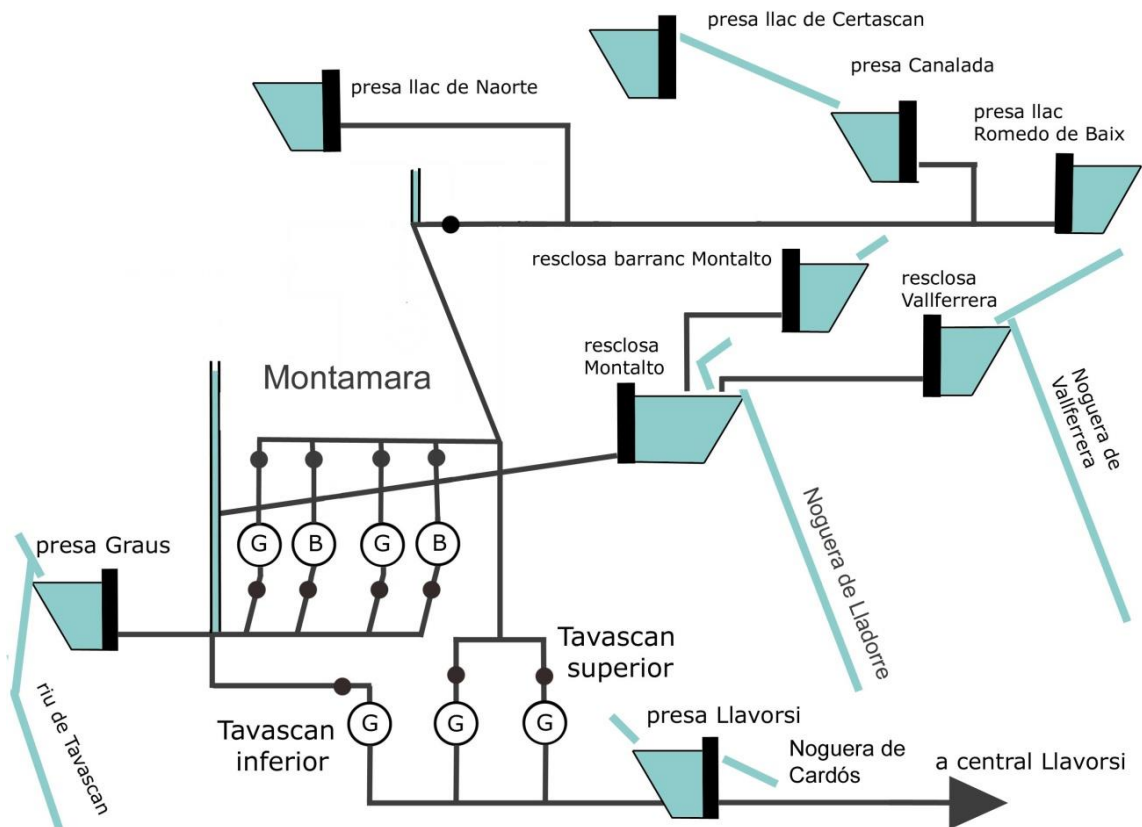
Així, actualment, la central de Tavascan, situada dins el municipi de Lladorre, al Pallars Sobirà, agrupa dos salts diferents, **Tavascan Superior** i **Tavascan Inferior**, i també la central de bombeig de **Montamara**.

Tavascan Superior aprofita principalment les aigües dels estanys de Certascan, Naorte i Romedo, amb preses o assuts en cadascun.

Tavascan Inferior aprofita principalment les aigües del riu de Tavascan, amb l'embassament de Graus, i el riu de Lladorre, amb l'assut a les bordes de Montalto. També

aprofita la Noguera de Vallferrera, amb un desviament de l'aigua de la Vall Ferrera cap a la Vall de Cardós.

És a dir, en conjunt és un aprofitament de tres zones de llacs de capçalera molt extensa, tal com mostra l'esquema que segueix:



Resclosa de Vallferrera

Tavascan Superior

L'embassament més gran d'aquest aprofitament és l'estany de Certascan. Es tracta de l'estany més gran i de més capacitat de tots els Pirineus catalans. Ja ho era abans de l'any 1944, quan va recreïxer.

A l'estany de Certascan es van construir l'any 1944 dues petites preses. Una de gravetat en planta corba de 43 m de llargària i 7,5 m d'alçària, i una segona de gravetat de planta recta de 9,6 m de llargària i 4,9 m d'alçària.

De l'estany de Romedo de Dalt baixa l'aigua cap a l'estany de Romedo de Baix. En aquest s'hi va construir la presa principal de l'aprofitament, de gravetat i de planta recta de 91 m de llargària i 9,3 m d'alçària. De la presa de Romedo surt una galeria de pressió capaç de transportar 14 m³/s de cabal i amb 8.690 m de llargària, excavada a la roca, que va fins a la cambra d'aigües, cambra que es forma amb una xemeneia d'equilibri de 3 m de diàmetre i 54 m d'alçada i disposa de tres cambres d'expansió: una de superior, una d'intermèdia i una d'inferior.

Des de la base de la xemeneia-cambra d'aigües surt la canonada forçada pel cabal de 14 m³/s, amb una llargada de 1.433 m, que comprèn diferents diàmetres, des de 2.100 mm a la part de dalt, fins a 1.780 mm a la part baixa, amb una paret més gruixuda, ja que ha de suportar més pressió. La canonada es bifurca i va cap a les dues turbines de la central Tavascan Superior.

A la galeria que ve de Romedo s'ajunta l'aigua que baixa de Certascan i l'aigua que prové de l'estany de Naorte. Els dos tenen vàlvules per a obrir i tancar el pas de l'aigua.



Central de Tavascan

Tavascan Inferior

Tavascan Inferior està vinculat a la presa de Graus, és de gravetat, té 102 m de llargària i 28 m d'alçària, i recull l'aportació del riu de Tavascan. De la presa surt una galeria excavada en la roca de 2.725 m de llargada que porta els 14 m³/s de cabal fins a la cambra de càrrega que fa de xemeneia d'equilibri.

Una altra aportació de Tavascan Inferior ve de la Noguera de Lladorre, amb una presa a les bordes de Montalto, de gravetat i amb 50 m de llargària i 6,6 m d'alçària. L'aigua es transporta per un canal de 4.830 m per a un cabal de 7 m³/s, i arriba a la mateixa cambra de càrrega de l'aigua que ve de Graus. El canal té dues entrades de cabal procedent de barrancs.

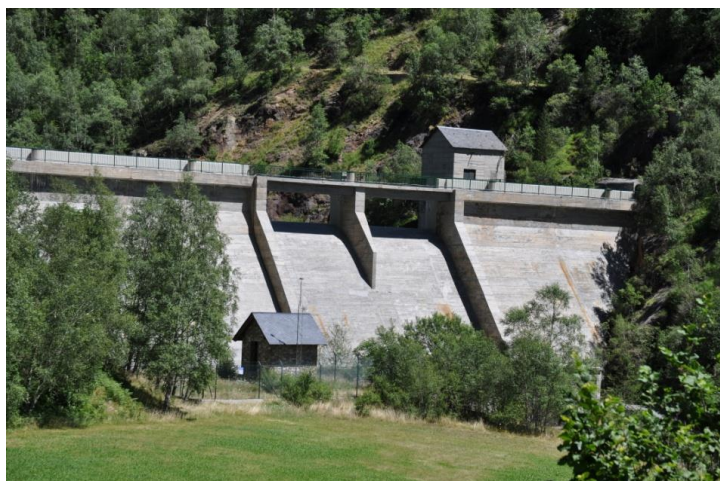
La tercera aportació és la Noguera de Vallferrera, per mitjà d'un assut al pla de la Farga, que es coneix amb el nom de *Ruada*. L'assut és de gravetat, de 35 m de llargària i 3,5 m

d'alçària, i en surt una galeria de 5.610 m per 5,3 m³/s de cabal, que va fins a la resclosa de les bordes de Montalto, on s'apleguen les aigües de les dues Nogueres.

De la cambra de càrrega, una canonada forçada de 411 m de llargada que pot portar fins a 14 m³/s, arriba a la central.

Les centrals Superior i Inferior van entrar en servei a finals del 1971.

<i>Tavascan</i>	<i>Turbines</i>	<i>Cabal</i>	<i>Salt</i>	<i>Generadors</i>
Superior	Dues Pelton d'eix vertical de 77.000 CV	7 m ³ /s cada una	898,5 metres	Dos síncrons de 70.000 kVA
Inferior	Una Francis d'eix vertical de 42.580 CV	14 m ³ /s	247,3 metres	Un síncron de 38.500 kVA



Presa de Graus

Montamara

Montamara, la central de bombeig, utilitza l'embassament de Romedo com a dipòsit superior i l'embassament de Graus com a dipòsit inferior. Es va construir encabida entre les galeries i canonades que utilitzaven els dos aprofitaments de Tavascan.

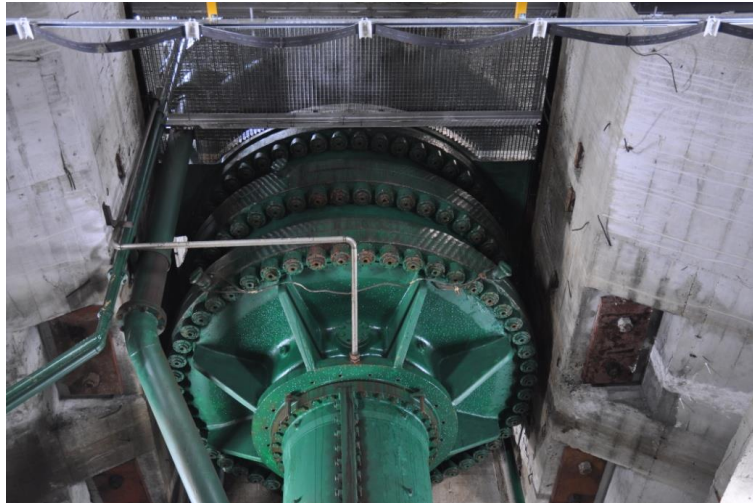
Quan funciona com a generació, ho fa com a alternativa a Tavascan Superior. Utilitza l'aigua que ve de l'estany de Romedo de Baix, però en aquest cas les dues turbines Pelton es troben a una altitud de 1.360 m. El salt és de 636 m. Una vegada utilitzada, l'aigua va al canal de desguàs corresponent i s'aboca a l'embassament de Graus.

Quan ha de funcionar com a bombeig, puja l'aigua provinent de l'embassament de Graus fins a l'embassament de Romedo de Baix.

Per a dur a terme el procés, la central té tres màquines: l'alternador, una turbina i una bomba. L'alternador també fa de motor. A l'eix principal de cada una de les dues màquines, a dalt hi ha l'alternador, a sota la turbina i a sota d'aquesta la bomba. Quan funciona la turbina, la bomba està desacoblada; quan funciona com a bomba la turbina també gira. La bomba centrífuga, que disposa d'una bomba auxiliar, bomba l'aigua des de la cota 1.360 fins a la cota 2.010.

Les obres d'aquesta central es van acabar l'any 1974.

	<i>Màquines</i>	<i>Cabal</i>	<i>Desnivell</i>	<i>Potència</i>
Montamara (generació)	2 turbines Pelton d'eix vertical	8 m ³ /s cada una	636 m	45 MW cada màquina
Montamara (bombeig)	2 bombes principals, ajudades per 2 bombes auxiliars	6,5 m ³ /s cada una	636 m	49 MW cada bomba



Central de Montamara, part final de la bomba d'impulsió

Dimensions del conjunt

Som davant d'una obra en què les dimensions compten per a veure com es va desenvolupar aquest complex hidroelèctric durant gairebé quinze anys.

Les tres centrals no reversibles més importants de Catalunya					
<i>Central</i>	<i>Municipi</i>	<i>Riu</i>	<i>Província</i>	<i>Potència (kW)</i>	<i>Tipus</i>
Mequinensa	Mequinensa	Ebre	Saragossa	324.000	Embassament
Riba-roja	Riba-roja	Ebre	Tarragona	262.800	Embassament
Tavascan Superior i Inferior	Lladorre	Lladorre-Tavascan i Vall Ferrera	Lleida	150.710	Llacs

Les centrals de Montamara i Tavascan es troben les dues dins de caveres de grans dimensions que són molt semblants, amb una dimensió (Tavascan) de 60 m de llargària, 15 m d'amplària i 32 m d'alçària.

En conjunt, entre els dos aprofitaments, es va construir una xarxa subterrània d'aproximadament 75 km de túnels, canonades, canals i galeries de servei.

L'accés a les centrals es fa per un túnel també excavat a la muntanya. Tavascan està a uns 500 m a l'interior i Montamara una mica menys. Per fer la central de Tavascan es van excavar 39.500 m³ de roca i per Montamara, 38.500 m³.

Les preses construïdes són petites, en total 41.600 m³ de formigó, i Graus és la més gran amb 30.100 m³. En realitat es va necessitar més formigó per a les galeries, pous i canonades, amb un total de 77.300 m³.

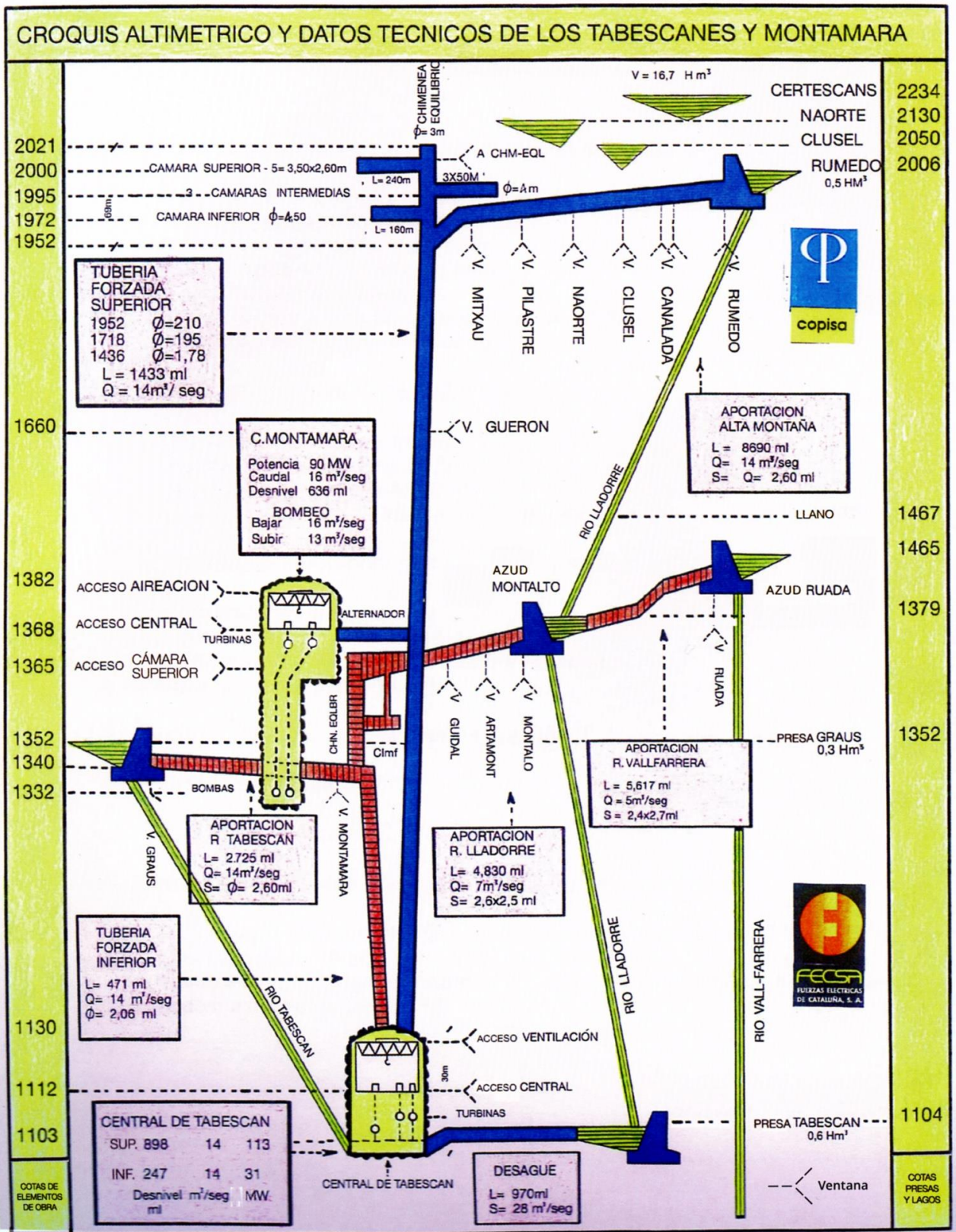
Per a perforar les galeries s'utilitzaren 243 martells perforadors i 1.700.000 kg de dinamita.



Una *ventana* d'entrada a la galeria

FONT: *Tavascan. Valores humanos en la ingeniería*, de Dionísio Sánchez Viniegra.

Fotografía extreta del fons històric de la Fundación Endesa.



Croquis general de l'obra que s'ha extret del llibre: *Tabescan. Valores humanos en la ingenieria*, de Dionísio Sánchez Viniestra, editat per l'Ajuntament de Lladorre l'any 2016. Es tracta d'un llibre molt interessant i que explica força coses d'aquestes construccions.

Per a entendre l'execució de l'obra

S'ha de tenir present que tot el conjunt es troba entre les cotes 2.234 m s. n. m de Certascan i 1.103 m s. n. m. de la descàrrega de les centrals de Tavascan.

El primer que es va fer per a l'obra va ser millorar les carreteres, ampliar ponts i construir els accessos, no solament als diferents indrets d'obra, sinó també, quan feia falta, a la carretera que de Llavorsí anava fins a Tavascan.

A Tavascan es va ampliar el pont que travessava el riu de Tavascan i amb això es va destruir el molí que hi havia al poble, situat a la confluència amb la Noguera de Lladorre. Tenia una turbina Planas Escubós que actualment es troba en un pedestal, com a recordatori d'aquella instal·lació, així com les pedres de moldre, que es troben a l'altre costat de la carretera. El molí tenia un alternador de 6 kW i alimentava el poble i també Aineto.

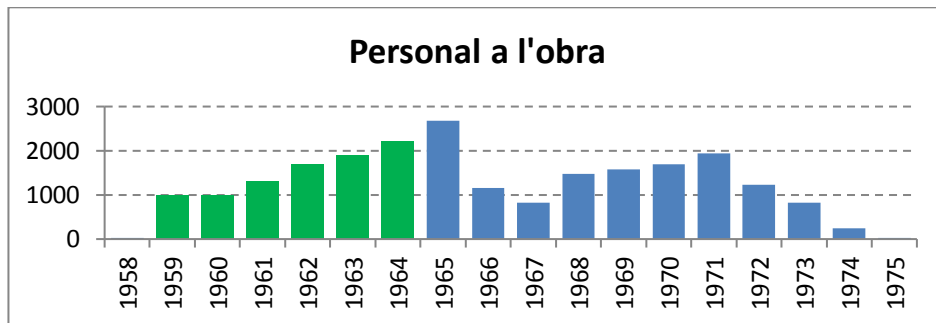
En la construcció hi va treballar molta gent. Sumant tots els anys serien unes 10.000 persones, però és clar, no ho podem comptar així, ja que moltes hi van treballar durant tota l'obra i d'altres no. El que sí que sabem és que hi va haver una punta màxima de 2.677 treballadors l'any 1965, i la mitjana anual era de 1.512 treballadors en el període 1958-1975.

Hi havia tres campaments principals: un a Llavorsí (per a la central de Llavorsí), un a Ribera de Cardós i un a Tavascan. Tenien una capacitat per a 400 persones cadascun.

També hi havia catorze barracons instal·lats a diferents llocs de la muntanya, als diversos indrets on es treballava: les *ventanas* o els llacs, cada un amb capacitat per a 100 persones. Els treballadors hi eren durant tota la setmana i el diumenge baixaven a Tavascan o als pobles de més avall, a fer la festa. També hi havia treballadors allotjats en hotels o fondes de la vall, i també hi havia qui estava allotjat als pobles de Llavorsí, Gerri de la Sal, Rialp, o en d'altres de la vall de la Noguera Pallaresa.

L'impacte que tanta gent va provocar a la vall, i principalment a Tavascan, va ser grandíols. Es pot veure en el gràfic on es reflecteix el nombre de persones que hi treballaven. La disminució del personal d'obra entre el 1965 i el 1966 fou a causa de l'acabament de les obres de la central de Llavorsí, que va començar a funcionar el gener del 1966. Llavors només quedava acabar Tavascan i l'any 1968, en aprovar-se la construcció de Montamara, es van reprendre els treballs de perforació que eren els que més gent necessitaven.

D'on venien? D'arreu. Hi havia gent que buscava peons pel sud de la Península i els feien arribar en autocars a l'obra. Alguns, segons el temps que feia, s'entornaven en el mateix autocar. D'altres només treballaven en l'època de bon temps, i hi tornaven cada any perquè de feina n'hi havia sempre.



També va caldre instal·lar un destacament de la Guàrdia Civil de forma permanent, tant per a la seguretat ciutadana, com per a la qüestió dels explosius que s'utilitzaven en el treball d'obertura de forats i galeries.

Òbviament, la climatologia va ser un dels aspectes que van marcar el treball, a causa de l'altitud a què es feien bona part de les obres. Les condicions de vida i de treball eren dures, sobretot a l'hivern, o quan plovia.

Durant prop de quinze anys bastants treballadors van estar foradant les muntanyes, fent-hi kilòmetres de túnels i galeries, amb martells pneumàtics i explosius, per anar guanyant metre a metre la construcció de les galeries, que en total, comptant la de Llavorsí, sumaven 42.000 m, sense comptar les excavacions de les xemeneies, amb un total de 2.000 m.

En funiculars (cabrestants) per a ajudar al treball de perforació i provisió de materials, es van posar un total de 5.200 m i es van fer 15 km de pistes noves.

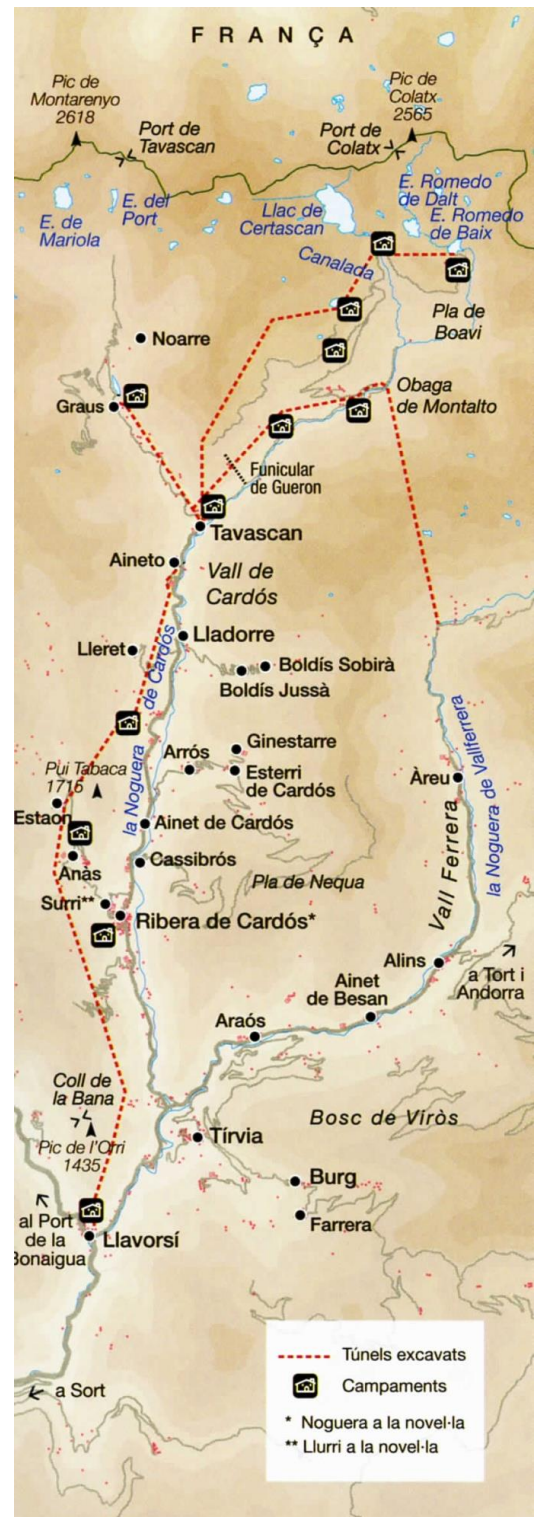
El procés de construcció de les galeries s'iniciava amb la perforació de les galeries de servei anomenades *ventanas*, que eren perpendiculars al traçat del túnel. Per allí entrava la gent, tots els materials, i en sortien les vagonetes amb la roca esmicolada del treball d'obertura del túnel. A cada *ventana* es treballava en els dos sentits, de manera que en el tram comprès entre dues *ventanas* treballaven des de dos punts diferents. Per a poder treballar a dins, les galeries tenien bombes d'extracció d'aigua i ventilació forçada i, òbviament, enllumenat elèctric.

Al costat de cada *ventana* s'organitzava un campament, on hi havia barracons destinats a menjador, dormitoris, magatzem de material, equips compressors, estació de formigó amb les sitges de ciment corresponents, polvorí sota vigilància, i es completava amb pedreres i grups de trituració d'àrids i sorres.

A l'obra de Tavascan Superior hi va haver set finestres: Gueron, Mitxau, Pilastre, Naorte, Clusel, Canalada i Romedo. A Tavascan Inferior cinc finestres: Graus, Montamara, Gudal, Artamont i Montalto. El canal de la Vall Ferrera, com que travessava la muntanya per sota, es va excavar dels dos extrems: Ruada i Montalto.

Per al treball a les instal·lacions elevades, la peça clau va ser el que es coneix com a *funicular*, que anava des del camí del pla de Boavi a 1.100 m d'altitud i pujava fins als barracons de Gueron a la cota 1.970. En realitat era un cabrestant que amb un motor elèctric tirava del cable des de dalt. Feia un recorregut de 1.534 m i permetia pujar els treballadors, però també el material i la maquinària. La vagoneta pesava 2.000 kg i es podia pujar fins a 10.000 kg de càrrega amb l'ajuda d'un cable de 30 mm de diàmetre que podia aguantar fins a 56.000 kg. Actualment es troba fora de servei i les seves restes encara es poden observar des del mateix camí del pla de Boavi.

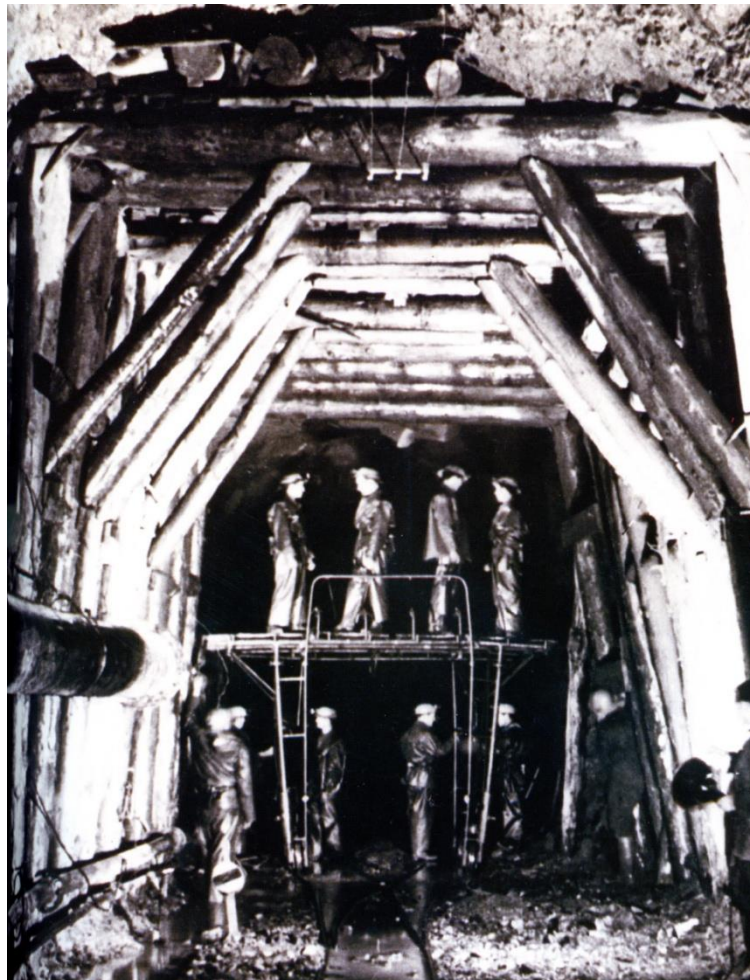
Altres cabrestants també van ser utilitzats per a treballar, com per exemple els que es van muntar per dins de la muntanya, per la galeria on acabarien posant-se les canonades. Aquesta tasca va ser força complicada i perillosa. Ho feien amb l'ajut de martells perforadors, i anaven progressant de baix cap a dalt, com si fessin un pou al revés, i amb un sistema que permetia als treballadors estar aguantats dins el pou i sense perill de caure avall. S'hi va muntar un cabrestant des de baix i una politja de reenviament que permetia accedir a la zona de treball. La galeria tenia uns 3 m de diàmetre i estava separada en dues



parts, una per on es movien els treballadors per pujar i baixar amb la «mesilla» en un espai de només 1,5 m de diàmetre. I l'altra part que servia per a fer caure les roques que s'anaven desprenent. Tota una proesa.

Els pous verticals es perforaven de dalt a baix i els treballadors baixaven amb una cistella per treballar en el lloc assenyalat, posaven les càrregues de goma-2 i, després de l'explosió, baixaven vagonetes per treure la roca. No obstant això, els pous verticals eren de petita dimensió, com a molt d'uns 60 m.

A l'obra es van muntar fins a 55.000 m de carril per a posar vies de tren per a les 25 locomotores elèctriques que hi van funcionar i les 500 vagonetes que es van fer servir per a portar material o treure la runa. També es van utilitzar milers de metres de canonades de diverses mides, per a ajudar al treball de ventilació, extracció d'aigua i altres usos.



Apuntament d'una galeria

FONT: *Tavascan. Valores humanos en la ingeniería*, de Dionísio Sánchez Viniegra.
Fotografia extreta del fons històric de la Fundación Endesa.

Arran de la novel·la *Allò que va passar a Cardós*, de Ramon Solsona

Ramon Solsona encara està admirat i «fascinat», diu, amb el passat industrial i tecnològic de l'avui plàcida vall de Cardós (Pallars Sobirà). Descobrir que l'indret on passava uns dies de vacances havia estat, a la dècada dels seixanta, punta de llança de la generació d'energia hidroelèctrica de Catalunya el va fer decidir-se a ambientar-hi la seva pròxima novel·la.

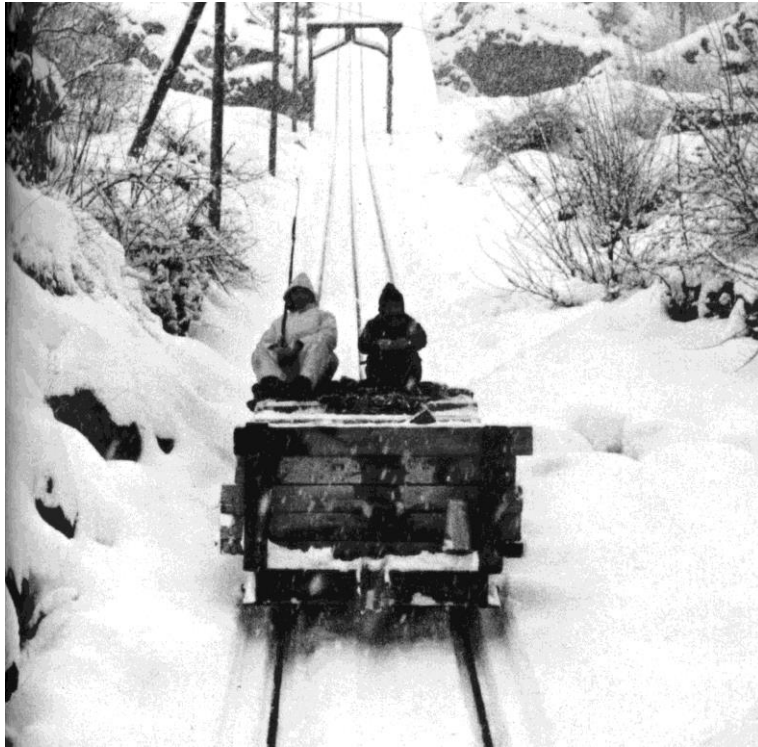
El resultat, *Allò que va passar a Cardós* (Edicions 62), que es publica aquesta setmana en català i aviat en castellà. L'any 1965 un guàrdia civil és assassinat a la zona; les causes i les conseqüències del crim són el fil argumental d'una obra que es desenvolupa en el moment àlgid de la construcció del gran complex hidroelèctric, que va sacsejar la vida a la vall.

Allò que va passar a Cardós arrenca amb l'assassinat d'un guàrdia civil a la vall de Cardós, una nit del 1965. Les causes i les conseqüències del crim són el fil argumental que teixeix Ramon Solsona, en un territori sacsejat per les obres d'un gran complex hidroelèctric que transforma la vida dels habitants de la vall: milers de treballadors vinguts d'arreu de l'Estat (que excaven quilòmetres de galeries subterrànies, pous verticals i centrals invisibles des de l'exterior) canvien el paisatge humà de la zona, com ho fan l'arribada de la televisió, el sis-cents, el turisme i un record ja llunyà de la guerra. La novel·la, que arriba sis anys després de l'exitós *L'home de la maleta* (Premi Sant Jordi 2010), neix d'una estada de l'escriptor i filòleg a la vall de Cardós. Una zona avui «molt tranquil·la», però amb un passat marcat per la construcció del complex hidroelèctric i el «fenomen sociològic» derivat de l'arribada massiva de treballadors. Solsona admet que desconeixia els fets, i que l'admiració que li va provocar aquesta història l'ha dut a voler ambientar en aquest lloc i en aquells anys el seu nou llibre. «La fascinació que encara tinc per aquestes històries, per la cosa tecnològica, industrial, econòmica, i per les migracions, són coses que trobava interessant d'explicar», confessa l'autor mentre mostra a la premsa mapes de la zona marcats i remarcats per ell mateix. Més enllà de la descoberta de les transformacions de la vall en aquells anys, la novel·la també traspua admiració cap als autors de la construcció de la central hidroelèctrica, els treballadors anònims vinguts d'arreu que la van aixecar. Al llibre són diversos els personatges que encarnen aquells treballadors, i que parlen de les seves misèries, alegries i de l'èpica dels treballs perillosos i en condicions dures. I així, escolant-se entre les indagacions sobre el crim del guàrdia civil i una història d'amor

clandestí, l'obra tracta també de l'emigració, el desarrelament, els conflictes de convivència, la prosperitat econòmica i les corrupteles. El nou llibre de Ramon Solsona recorre a diverses tècniques narratives, fugint de l'estructura lineal. Es tracta d'un «joc de punts de vista», apunta l'editor de Grup 62, Josep Lluch, que combina el diàleg (emprat per explicar allò que va passar el 1965), amb la veu de personatges en primera persona i temps present («com una mena de monòlegs») i encara un tercer element com són els fragments de la revista fictícia *Pallaresos* que recullen l'evolució de les obres hidrològiques de la zona. Per Lluch, aquest joc de veus i tècniques «no llasta la lectura emotiva i natural de la majoria de lectors». Al contrari, afegeix, fa créixer la novel·la «amb una precisió i naturalitat admirables». Solsona considera a més que tota l'obra té una clara influència visual, cinematogràfica, reflectida en l'agilitat dels diàlegs (pràcticament sense acotacions de situació o d'intenció) així com en les veus intercalades de diversos personatges, «com si fossin els testimonis d'un documental que parlen a càmera». Quant al tractament lingüístic, l'escriptor destaca que no va voler remarcar la variant dialectal pallaresa, de manera que va optar per un registre col·loquial «moderadament no normatiu». És a dir, amb determinades expressions i petits col·loquialismes, però sense pretensió de replicar el pallarès («un dialecte difús», apunta), i quelcom delicat en una obra «tan parlada» com aquesta.

La Vanguardia (31 agost 2016)

NOTA: Solsona canvia els noms reals. *Ribera de Cardós* serà *Noguera* i *Surri* serà *Llurri*.



El funicular de Gueron

FONT: *Tavascan. Valores humanos en la ingeniería*, de Dionísio Sánchez Viniegra.
Fotografía extreta del fons històric de la Fundació Endesa.

Repasant la premsa...

«En Llavorsí el espectáculo laboral con que tropieza el viandante es singular. En la montaña, frente al puente sobre el Noguera Pallaresa —poco después de afluir el Cardos—, la verde ladera está dividida en dos por una cinta de cemento. Por allí bajará la tubería reforzada que traerá aguas para la central de Llavorsí, común para los saltos de Llavorsí Pallaresa y Llavorsí Cardos; proporcionará en conjunto 237 millones de Kw-h. En la estrecha plaza que dejan las montañas se apiña el pueblo de Llavorsí, «buldozers» gigantescos, decenas de camiones pesados y hormigoneras; la carretera hacia Cardos cruza esta barahúnda en la que se ve Inmerso el viajero; al lado de la pista están alineados los grandes tubos, dentro de los cuales podría circular un «utilitario». La pista de la vaguada natural de Llavorsí a Ribera de Cardos es relativamente buena. La misma empresa hidroeléctrica que hace todas las obras en la región lacustre de Tabescán, casi en el lindero con Francia, ha tenido que arreglarla para facilitar el paso de sus camiones. También meterán en canales los turbulentos ríos de origen lacustre Tabescán: Estahón, Lladorre y Valfarrera. El valle de Cardos tiene tanta belleza como el de Aran. Y la zona de lagos de sus montañas es tan importante como la de Estangento, Stany Negre y Llong. El

Pico d'Estats, con más de tres mil metros de altura, la cumbre más alta de Cataluña, es como un gigantesco carabinero vigilante en la raya frontera de España y Francia. Las aguas de veinte lagos y cinco ríos serán aprovechadas por tres centrales: Tabescán principal, Certescáns y Tabescán inferior. Conducciones de más de una docena de kilómetros originarán saltos con un rendimiento por año medio de cerca de 250 millones de Kw-h. El lago de Certescáns será recrecido y las aguas del río Valfarrera transvasadas al Tor y luego al Lladorre. La central, excavada en la roca, estará a medio kilómetro del exterior».

La Vanguardia (19 agost 1964)

«Según informa nuestro corresponsal de Sort, señor Rey, a consecuencia de la explosión de un barreno en las obras de perforación que una empresa hidroeléctrica realiza en Tabescán, falleció el obrero José Manuel ..., y resultó con heridas de gravedad, con la pérdida total de la visión, el también productor Diego... Otros dos compañeros de trabajo resultaron con heridas leves».

La Vanguardia (20 gener1967)

«Tareas duras y difíciles allá, en las cimas, trescientos obreros, gente aclimatada a estas faenas ingratas, horadan el túnel por dónde irá la tubería a presión que alimentará las centrales. El ataque de estos túneles se hace por medio de chimeneas y desde allí el agujero se extiende en ambas direcciones, de unos dos kilómetros. A la central en construcción serán conducidas también aguas del Vall Farrera, por medio de una tubería de siete kilómetros de longitud. Todas estas centrales, según me explicaron los técnicos de la empresa, tienen las características de grupos de producción inmediata. Cuando concluyan estos trabajos habrá una ganancia para el país con nuevas fuentes de producción hidroeléctrica. Y una pérdida excepcional al quedar abandonada, suponemos, la pista que lleva a contemplar paisajes inéditos del valle de Cardos».

La Vanguardia (23 agost 1967)

«La dirección general de energía y combustibles, del Ministerio de Industria, ha autorizado a la empresa «Fuerzas Eléctricas de Cataluña, S. A.» (FECSA) para la instalación de una central hidroeléctrica recuperadora que será construida en el término municipal de

Lladorre. La nueva central hidroeléctrica se denominará «Montamara» y en ella se instalarán dos grupos generadores-motor, una turbina y bombas de aducción y principales. La bomba principal tendrá un caudal máximo de 6'5 metros cúbicos por segundo y su potencia absorbida será de 40.200 kilovatios, mientras que la bomba auxiliar contará con una potencia absorbida de 3.600 kilovatios. Por otra parte, la potencia generada por los motores será transportada a la cercana central de Tabescan, a través del interior del túnel que unirá ambas centrales».

La Vanguardia (27 maig 1972)

«La meteorología ha sido el factor que más ha condicionado la marcha turística tío estos valles. A la hora de establecer un balance con otras temporadas muy pocos podrían hablar de superávit. Han sido escasas las Jornadas de plena saturación. El mayor contingente turístico se registró en la primera quincena del mes de agosto, tras lo cual fue decreciendo ante unas temperaturas más bajas de lo normal. En uno da los lagos superiores de la zona da Tabescan, en pleno mes de agosto, el agua de las hendiduras de las peñas cristalizó, formando candelabros ele hielo, hecho Insólito en esta época. Las obras hidráulicas que una importante empresa pone a término en Tabescan, tras catorce años de trabajos supone la reducción de una plantilla que ha alcanzado hasta dos mil productores, muchos de ellos con sus familias establecida en los pueblos de la comarca».

La Vanguardia (8 setembre 1972)